

- Зенасни Ф. – [пер. с фр.]. – М.: «Когито-Центр», 2009. – 215 с.
6. Тихомирова Т.Н. Интеллект и креативность в условиях социальной среды / Т.Н. Тихомирова. – М.: Изд-во «Ин-т психологии РАН», 2010. – 230 с.
7. Туник Е.Е. Диагностика креативности. Тест Е. Торренса. Адаптированный вариант / Е.Е. Туник. – СПб.: Речь, 2006. – 176 с.

УДК 159.964

ПСИХОДИНАМІЧНА ПАРАДИГМА ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

Л.Я. Галушко (Кіровоград), Н.В. Дметерко (Слов'янськ), І.В. Євтушенко (Київ), О.Г. Максименко (Доцецьк), О.В. Педченко (Черкаси), О.М. Полянничко (Київ), Л.Г. Туз (Черкаси), О.М. Усатенко (Ялта)

Стаття звертає увагу психологів на новий підхід академіка НАПН України Т.С. Яценко щодо: феномену психічного в закономірній єдності статичності й динаміки; перспектив пізнання психічного з опорою на спонтанну активність респондента (не покладаючись на «техніки»); презентації нового підходу до розуміння єдності теорії та практики в розв'язанні проблем латентного перекодування психіки в процесі візуалізованої самопрезентації суб'єкта та передумов ефективності її процесуально-діалогічної експлікації; феномену психологічного захисту як дисфункціонального, і в той же час системного утворення, що підлягає психокорекції; відкриття перспектив вдосконалення психодинамічної методології та теорії.

Ключові слова: психодинамічна теорія, психіка, психологічний захист, позитивна дезінтеграція та вторинна інтеграція.

Статья обращает внимание психологов на новый подход академика НАПН Украины Т.С. Яценко относительно: феномена психического в закономерном единстве статичности и динамики; перспектив познания психического с опорой на произвольную активность респондента (не полагаясь на «техники»); презентации нового подхода к пониманию единства теории и практики в решении проблем латентного перекодирования психики в процессе визуализированной самопрезентации субъекта и предпосылок эффективности ее процессуально-диалогической экспликации; феномена психологической защиты как дисфункционального, и в то же время системного образования, подлежащего психокоррекции; открытия перспектив совершенствования психодинамической методологии и теории.

Ключевые слова: психодинамическая теория, психика, психологическая защита, положительная дезинтеграция и вторичная интеграция.

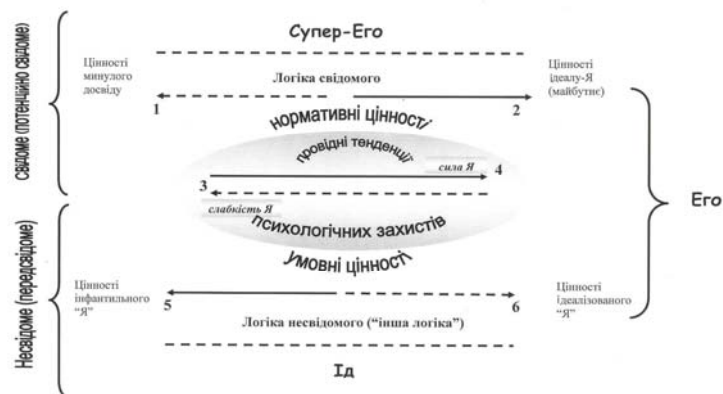
The article “The psychodynamics paradigm and its formation in Ukraine” turns psychologist’s attention to a new approach of Yatsenko T.S., the Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, regarding: psychic

phenomenon in a natural unity of the statics and dynamics; perspectives of psychic cognition, which is based on the involuntary activity of the respondent (is not supposing to the “techniques”); the presentation of a new approach, understanding the unity of theory and practice in solving problems of latent transcoding of the psyche in the process of visualized self-presentation of the subject, and also prerequisites of the effectiveness of its procedural and dialogical explication; the phenomenon of “psychological defence” as dysfunctional, and at the same time, the system device, which is subjected to psychocorrection; opening up the prospects to improve the methodology and psychodynamic theory.

Key words: *psychodynamic theory, psychic, psychological defence, positive disintegration and subsequent integration.*

Актуальність дослідження. Основи психодинамічної теорії в Україні сформовані академіком Національної академії педагогічних наук України Яценко Тамарою Семенівною. Т.С. Яценко піднесла в ранг необхідної передумови глибинного розкриття сутності феномену психічного – спонтанність і невимушеність поведінки дорослої соціально-орієнтованої людини, що спирається на фактори її внутрішньої детермінації. Інакше кажучи, в психодинамічній парадигмі спонтанність і невимушеність поведінки суб'єкта є засадничим принципом організації глибинного пізнання, що відкриває перспективи вивчення внутрішніх детермінант невимушеної активності психіки. Авторський метод активного соціально-психологічного навчання з часом набув інструментальні можливості проникнення в глибини психіки з метою їх індивідуалізованого пізнання та надання практичної допомоги суб'єкту.

Виклад основного матеріалу. Т.С. Яценко розширила фрейдівську структуру (Супер-Его, Его, Ід) психічного горизонтальними взаємозалежностями, яким притаманна синергія і антиномія, що є сутнісним як для адекватного розуміння функціональних параметрів цілісності психіки, так і для уточнення методології її пізнання (див. «Модель внутрішньої динаміки психіки», рис. 1) [4].

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки

Модель (скорочена назва, рис. 1) ілюструє цілісний погляд на внутрішню динаміку психічного, в його суперечливій сутності та єдності свідомого та несвідомого. Таким чином, що підструктури, відкриті З. Фрейдом (Супер-Его, Его, Ід) знаходяться у антагоністичному протистоянні, що презентує лише один з ракурсів суперечливої сутності психічного, а саме – «по вертикалі». «Горизонталь» же характеризується співіснуванням суперечностей відповідно до законів антиномії, що передбачає взаємоподовження і взаємопідміну однієї суперечливої тенденції іншою.

Таким чином, на тлі фрейдівської «вертикалі» Т.С. Яценко вводить «горизонталь» структурних взаємозалежностей з властивою їм різноспрямованістю суперечливих тенденцій, що створюють одночасно як «взаємоперетікання», так і «противагу» один одному. В цілому, антиномія підкреслює здатність протиріч до співіснування. Останнє ілюструє і сама природа Ід з її здатністю до рядопокладеного співіснування різноманітних імпульсів (потягів). Модель (див. рис. 1) ілюструє взаємозалежність сфер свідомого і несвідомого по законах ізоморфізму і гомоморфізму; симетрії та асиметрії (стрілка 2 і стрілка 5), що пов'язано з енергетичною різноспрямованістю сфер свідомого і несвідомого. Інтегративну функцію психологічних захистів на Моделі виражає еліпс, що вказує на їх всеосяжність через причетність до свідомого і несвідомого.

Важливо відзначити, що *захист функційно не має одноразовий, локальний характер, а є інтегративним, диспозиційним утворенням*, яке має різнорівневу структуру, що включає когнітивний, емотивний і поведінковий аспекти; *захисна система підпорядкована єдиному генеральному механізму – «від слабкості до сили».*

Наступним важливим висновком, який узагальнює багаторічні дослідження Т.С. Яценко, є виокремлення двох різновидів захистів: *базальні («горизонталь») і ситуативні, периферійні захисти («вертикаль»)*. Зазначені дві форми захистів є вкрай важливими, вони не лише інтегрують механізми, відкриті З. Фрейдом (заміщення, раціоналізація, проєкція, перенесення, ідентифікація, компенсація тощо), але й обумовлюють їх специфічне функціональне навантаження автономне для кожного з них. Таким чином, Т. С. Яценко стверджує, що *психічне, в його одноактному вияві, знаходиться на перетині «горизонталі» і «вертикалі», а тому кожному захисному акту властива синергія інтересів (цінностей) як глибинного, так і просоціального порядку*. Інакше кажучи, в одноактній поведінці присутнє як свідоме, так і несвідоме. При цьому захисна «вертикаль» має пріоритет адаптаційних інтересів Я (просоціальних цілей), а «горизонталь» зберігає спрямованість на реалізацію глибинно-детермінованого захисного мотиву (глибинних цілей).

Т.С. Яценко встановлено, що когнітивною платформою базальних захистів є категорія *позадосвідного*, яка асимілює інтереси глибинних цінностей й узагальнює сліди витіснень, при абстрагуванні від ситуативної конкретики. Позадосвідне, інтегруючись з архетипом, набуває трансцендентного характеру. Все це дозволяє уточнити категорію передсвідомості (різновид несвідомого), що має відтінок «мета ...», «транс ...»,

що відображено в назві «онтологічне передсвідоме» [21].

Розробляючи психодинамічну теорію в її авангардній позиції, зокрема у погляді на феномен психічного як системно впорядковану цілісність, Т.С. Яценко стверджує, що його дискретність породжується порушеннями інформаційного обміну між підсистемами (свідоме – несвідоме). Важливо враховувати і те, що упорядкованість психічного в його системності властива як рівню свідомого, так і несвідомому, що презентовано в «логіці свідомого» і «логіці несвідомого» («іншій логіці»), при наявності їх різноспрямованості.

Згідно психодинамічного підходу, психічне в його цілісності функціонує за законами холістичності, тобто в єдності матеріальної і духовної реальності. Підсумовуючи, зазначимо, що діагностико-корекційний процес глибинного пізнання передбачає:

1) забезпечення умов спонтанності поведінки респондента, при актуалізації його спонтанної ініціативи в діалозі, що сприяє виявленню особистісної проблеми (внутрішнього протиріччя);

2) пізнання глибинних (неусвідомлюваних) параметрів психіки шляхом діалогічної взаємодії з аналізандом, обумовлене нероздільністю процесів діагностики та корекції;

3) врахування того, що в одноактній поведінці симультанно виражені взаємозв'язки свідомого і несвідомого, як і те, що окремий фрагмент матеріалізації психічного втілює діагностичний потенціал, що дозволяє будувати діалогічну взаємодію з респондентом. Мета – емотивне «оживлення» опредмеченого презентанта, в співвіднесеності з внутрішнім порядком феномену психічного, тобто континуумом стимулів його мимовільної активності;

4) зв'язок інтерпретації емпіричного матеріалу у діалогічній взаємодії психолога і респондента, розгорнутій у часі з виявленням логічної впорядкованості енергетично-емоційних детермінант поведінки;

5) непряме, контекстне, «хвилеподібне» визначення тенденцій психіки, на підставі встановлення асоціативно-сміслових взаємозв'язків між опредметненими презентантами, що візуалізовані завдяки спонтанній активності респондента (психологічне моделювання з використанням каменів, ліпки з тіста, малюнків та ін.);

6) розуміння суперечливих тенденцій психіки (свідоме – несвідоме) як різних сторін однієї і тієї ж реальності психічного в їх автономії та нероздільній єдності;

7) пізнання тенденцій психіки у процесуальній діагностиці, яка передбачає діалогічну взаємодію з респондентом, що визначається внутрішнім порядком структури психіки, що має відмінності на рівні свідомого і несвідомого;

8) слідування психолога в діалозі з респондентом за континуумом внутрішніх смислів останнього, що є передумовою адекватності пізнання несвідомого в його логічній упорядкованості, як і можливості встановлення взаємозв'язків з свідомим;

9) відповідність розуміння сутності внутрішніх смислів, що латентно

присутні в перекодуванні в матеріалізовані форми, що презентуються в інформаційних еквівалентах, які не залежать від способів візуалізації (ліпка, малюнок, висловлювання тощо).

Сказане вище пояснює характер і специфіку інструментарію глибинного пізнання, спрямованого на каталізацію спонтанної активності поведінки його учасників відповідно до енергетичної спрямованості, яка обумовлюється несвідомим. *Спрямованість несвідомого до прояву на зовні, стає можливим завдяки архетипно-метафоричній презентації*, що відкриває горизонти вивчення феномену психічного. Отриманий Т.С. Яценко емпіричний матеріал доводить необмежені перспективи вивчення візуалізованої проекції психічного в предметних засобах самопрезентації, що втілюють *згорнутий зміст* у метафорично-символічних формах, які узагальнено представляють щось *інше ніж те, що доступне спостереженню*. В цьому процесі актуалізуються захисні механізми перенесення, заміщення, компенсації, проективної ідентифікації та ін., які підкоряються законам збереження інформаційних еквівалентів (тобто неусвідомлюваних смислів) психіки в її індивідуалізованому вираженні.

Таким чином, Т.С. Яценко довела, що глибинне пізнання передбачає не лише *спонтанність поведінки респондента, а й використання в цьому процесі предметних, архетипно-символічних засобів, які можуть бути як невербальними, так і вербальними*. Матеріалізована символізація психіки, як стверджує Т.С. Яценко, має перевагу в здатності *конденсації і фільтрації смислових параметрів несвідомого*, з семантичною їх пріоритетністю, що кодується в предметних формах. Тим самим відкриваються перспективи визначення *асоціативної логіки поведінкового матеріалу* (яка є очевидною в її спостережуваності), яка опирається на *очевидне*. Синтезована (згорнута) форма матеріалізованої презентації дозволяє в діалогічній взаємодії розкривати логічну впорядкованість психіки в її суперечливій сутності на рівні логіки свідомого і логіки несвідомого («іншої логіки»). Полізначність символу в образі-презентанті представлена в логічно впорядкованій єдності (цілності) свідомого та несвідомого.

Психокорекційна практика переконує, що використання предметних засобів (включаючи неавторські малюнки) в процесі глибинного пізнання сприяє символізації, тобто перекодуванню латентних смислів в матеріалізовані форми, доступні «дослідженню в евклідовому просторі». В процесі матеріалізації задіяні механізми уяви, що сприяють інтеграції чуттєвої і уявної реальності в інтегративно-предметну цілісність. Психодинамічна теорія стверджує, що *латентне кодування глибинного смислу психіки в процесі його візуалізації може бути різним, залежно від форми предметнення (матеріалізації), але єдиним (інваріантним) в частині інформаційних еквівалентів*. Інтерпретація поведінкового матеріалу орієнтована на тривалий, асоціативно-смысловий аналіз напрацьованих в діалогічній взаємодії численних точок перетину «вертикалі» і «горизонталі». Інтерпретаційне узагальнення розгорнутого поведінкового матеріалу відкриває перспективи виявлення спрямованості енергії психічного через взаємозв'язки між об'єктами, що знаходяться в полі сприйняття. Це створює ефект *очевидності* в пізнанні

динамічних параметрів психіки, що виявляються в логіці свідомого і логіці несвідомого («іншій логіці»). Процес усвідомлення суб'єктом суті зазначеної суперечливості, тобто динаміки двох «порядків», пов'язаний з розширенням самоусвідомлення перспектив розв'язання особистісної проблеми. Стабілізованість внутрішнього протиріччя (особистісної проблеми) співвідноситься зі ступенем розвиненості усталених тенденцій захисної системи, на що вказує імператив викривлень соціально-перцептивної реальності, неусвідомлюваних суб'єктом. Т.С. Яценко переконує, що глибинний смисл захисної активності суб'єкта взаємопов'язаний з едіпальним періодом його розвитку і виявляється в дисфункціях психіки, які пов'язані з латентною дезінтегрованістю.

Т.С. Яценко у своїх дослідженнях розкрила не тільки *структурність і системність психологічного захисту, але і його багатofункціональність, що посилює його інтеграцію з архетипом, який причетний до перекодування індивідуалізованих змістів психічного в матеріалізовані, метафорично-символічні форми, презентовані у об'єктивній реальності, в площині відчутності на дотик («твердий» світ).*

Практика доводить, що візуалізація змісту психіки при збереженні інформаційних еквівалентів, створює передумови доступності її пізнання у «площині, що сприймається на дотик» завдяки *архетипній символічності презентантів Я*. За своєю суттю презентанти «мертві» (прямолинійно не передають зміст психіки), вони потребують **«оживлення» в вербалізації, тобто діалогічній взаємодії з респондентом, що відкриває перспективи адекватного і об'єктивного пізнання психічного в глибинному його змісті.** Метафоричність різних форм матеріалізації і полізначність символічної їх сутності передбачає наявність інструментарію, що сприяє наближенню глибинного процесу до відкриття першопричин особистісних проблем суб'єкта, а це й задає напрям «до однозначності». В процесі психоаналізу поведінкового матеріалу відбувається поступове звуження палітри полізначності, в поступі розкриття індивідуальної неповторності і логічної впорядкованості психічного. Тому *сам по собі матеріалізований презентант, в його експлікативних можливостях, об'єктивує, і виносить «на поверхню» лише імпліцитно задану індивідуалізовану сутність психічного в згорнутому стані, розкриття якої в кінцевому підсумку залежить від професіоналізму, що виявляється у співвіднесеності реплік психолога з внутрішнім порядком (континуальністю) феномену психічного.* Візуалізація психічного вказує на *універсальність і спільність законів ідеальних і матеріальних реалій* дійсності, що поглиблює розуміння архетипної символіки в її вербально-невербальній сутності. Останнє стає особливо зрозумілим через відкриття (в психодинамічній парадигмі) *інтеграції архетипу із захисною системою, яка охоплює як свідому (вербальну), так і несвідому (символічну) сфери психіки.*

Таким чином, є підстави стверджувати, що **матеріалізація психічного є лише проміжною ланкою в його цілісному пізнанні і робити ставку на її «оздоровчу» функцію саму по собі – мало виправдано, це ілюзорно-редуційований шлях в психокорекції.** Іншими словами Т.С. Яценко стверджує,

що арт-терапевтичної активності суб'єкта недостатньо для конструктивних змін – це потребує розкриття імпліцитного смислу мимовільної матеріальної активності, кодованої у візуалізованому самопрезентанті. Лише завдяки виявленню логічної впорядкованості психіки (що має відмінності на рівні свідомого і несвідомого) стає зрозумілою різноспрямованість енергетичних потоків (свідоме – несвідоме). Ефективність діагностико-корекційного процесу передбачає звуження полізначності метафорично-символічного матеріалу через визначення логічної його впорядкованості (системності), що наближає до пізнання індивідуалізованості поведінки суб'єкта. Т.С. Яценко переконана, що *сама по собі арт-терапевтична активність суб'єкта не може звільнити його від «викривлень розуму»*, породжуваних захисними відступами від реальності, які відрізняються ригідністю, при наявності логічної впорядкованості і потребують когнітивного реконструювання (позитивної дезінтеграції) як передумови інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку через розширення самоусвідомлення. Реінтеграція психіки суб'єкта та вторинна її інтеграція на більш високому рівні усвідомлення когнітивних засад – сприяє розвитку соціально-перцептивного (рефлексивного) інтелекту.

Представлений вище матеріал дає підставу Т.С. Яценко внести уточнення в назву методу «активне соціально-психологічне навчання», через заміну терміну «*навчання*» на – «*пізнання*» (аббревіатура – АСПН замінюється на АСПП). Останнє синонімічно вислову «*глибинне пізнання*», яким переважно і користуємося у викладі статті.

Повертаючись до візуалізації, відзначимо, що перекодування ідеальної, симультанно функціонуючої (неусвідомлюваної) реальності, недоступної прямому спостереженню, відкриває нові горизонти її дослідження за законами функціонування свідомого, тобто в «евклідовому просторі», чому сприяє «єдність свідомого і несвідомого»! Маючи в своєму розпорядженні спонтанно візуалізований поведінковий матеріал, перед психологом постає завдання забезпечення діагностико-корекційної доцільності діалогічної взаємодії з респондентом. *Діалог в АСПП передбачає вбудовування активності ведучого в природно існуючий порядок мимовільної активності респондента*. Пізнавальна цінність матеріалізації психічного полягає в тому, що вона сприяє внутрішньому селекціонуванню та конденсату (ессенціонуванню) домінантних сутностей в їх семантиці і протистоянні, що обумовлює характер структурування діалогу. Енергетичне емотивне «оживлення» спонтанно візуалізованих реалій психіки зобов'язує психолога до їх узагальнення, яке враховує *рівнозначність візуального та вербального матеріалу* (один інтерпретаційний ряд).

Наукову увагу Т.С. Яценко зосереджено на «*лінії межі*» свідомого і несвідомого, що можна назвати горизонтом, але не розділюваною лінією. Вся процедура АСПП націлена на відновлення порушених взаємозв'язків (тобто інформаційного обміну) між сферами психіки, які породжують *суб'єктивізм (викривлення) відображувальної активності індивіда, що і призводить до соціальних невдач, дезадаптації*. *Суб'єктивізм психічного відображення обумовлений об'єктивною (хоча й ідеальною) реальністю законів*

функціонування несвідомого, що знаходить вираження в інваріантності характеристик психіки, породжуваних системою захистів, які зумовлюють в поведінці ефект *передбачуваності*. Останнє проявляється в інваріантності смислових навантажень спонтанної активності суб'єкта. *Процес матеріалізації презентантів Я дозволяє дослідити феномен психіки в параметрах очевидного, що універсалізує глибинне пізнання і робить його доступним для зовнішнього, об'єктивного спостереження, включаючи представників непсихологічних професій.*

Висновки. Підсумуємо науково-практичні проблеми, підняті й вирішені академіком НАПН України Т.С. Яценко.

1. Розкрито когнітивний ракурс процесу глибинного пізнання психіки, що стимулює суб'єкта до розвитку рефлексивного (соціально-перцептивного) інтелекту, на підставі реінтегрування деформованих структур психіки, які порушують функціональну гармонію взаємозв'язків у системі «свідоме – несвідоме» і переході на більш високий рівень психічної інтеграції. Визначено глибинно-семантичний конструкт, яким є базальна форма захисту в її синтезі з «позадосвідним», що зумовлює змістоутворювальні процеси свідомості, включаючи рефлексивний інтелект [21].

2. Досліджено зміст деформацій психіки в їх едіпальних залежностях, які продукують ускладнення відносин з первинними лібідними об'єктами (і з оточуючими людьми) через неприйняття, «відсікання» певних аспектів їхньої психіки, які є заміщенням чуттєвого до них тяжіння з мортідною валентністю. Ситуація взаємодії ще більше ускладнюється наявністю інтроєктування саме такого типу характеристик, які потім проєктуються на інших людей.

3. Виявлено провідні тенденції психіки в їх універсальності (трансцендентності): а) «до сили» і «до слабкості», б) «до людей» і «від людей» («до психологічної імпотенції»), в) «до життя» і «до психологічної смерті». Встановлено, що провідною тенденцією усієї захисної системи є «від слабкості до сили», що забезпечується ціною відступів від соціально-перцептивної реальності, включаючи інтроєктування соціально небажаних рис.

4. Пізнання психологічного захисту в АСПП зосереджено на встановленні його системної впорядкованості, з таким підструктурним його утворенням як «суб'єктивна зінтегрованість психіки»; вперше в психології узагальнено і універсалізовано різновиди захистів у взаємозв'язках і автономії функціонування, а саме: ситуативні (периферійні) і базальні (особистісні). Доведено підпорядкованість захистів загальним законам функціонування психіки в її цілісності, як і те, що психічне в поведінковому його вияві завжди знаходиться на перетині «вертикалі» і «горизонталі», а в одноактній активності суб'єкта імпліцитно міститься інформація про свідоме і несвідоме. Завдання професіонала демаркувати їх з метою пізнання.

5. Розкрито архетипно-функціональну здатність психіки до візуалізації латентного її змісту при селекціонуванні смислових навантажень. Доведено наявність архетипних здібностей психіки до символізації та матеріалізації ідеальних реалій шляхом перекодування. Поставлено акцент на «зрошеності» архетипу з захисною системою та механізмами символізації (натяк, згущення,

зміщення, локалізація, генералізація та ін.), що має вияв в полізначності символів та ін.

6. Вивчено властивості цілісної психіки у взаємозв'язках динаміки і статичності, впливу едіпальних залежностей на формування внутрішніх суперечностей, наявність взаємозв'язків (і автономії) свідомої і несвідомої сфер психіки, залежність особистісної проблеми суб'єкта від порушення інформаційного обміну між свідомим і несвідомим.

7. Доведено, що глибинне пізнання полегшується і стає доступним для свідомого завдяки процесу візуалізації, тобто матеріалізованій самопрезентації суб'єкта за умови спонтанності і невимушеності його поведінки. Заслугою досліджень Т.С. Яценко є те, що вона вперше поставила проблему опредметнення психічного (як форми латентного непрямолінійного перекодування інформаційних еквівалентів) в реаліях світу доступного чуттєвому пізнанню, що відкриває перспективи безпосереднього спостереження. Процес метафорично-символічної самопрезентації селекціонує (і конденсує) латентні сліди витіснення в їх домінантно-емотивних протистояннях і конкуренції тенденцій, що сприяє економності в часі глибинного їх пізнання.

8. Визначено та удосконалено прийоми і методи глибинно-психологічного пізнання, яке ґрунтується на діагностико-корекційному процесі в його нерозривній єдності. Уточнено основи психодинамічної парадигми і методології розуміння законів функціонування психіки. Удосконалено інструментальний рівень процесуальної діагностики, що сприяє розширенню методологічного потенціалу психокорекційної практики.

9. Вперше у форматі глибинного пізнання створена методика психоаналізу комплексу тематичних малюнків суб'єкта (33-38 тем), з наступною психоаналітичною інтерпретацією якщо є діалогічна взаємодія. Успішність методики зумовлена насамперед комплексністю пропонованих (потенційному автору) тем малюнків, які стосуються різних сфер життєдіяльності людини, у відповідності з системною впорядкованістю психічного та діалогічною взаємодією з автором, яка об'єктивує взаємозв'язки між малюнками [3; 16].

10. Визначено прикладні аспекти психодинамічної теорії, це: глибинно-психологічний ракурс адаптації; особливості діалогічної взаємодії в системі «психолог – респондент»; виховання та психокорекція; глибинні витоки релігійної віри; впровадження АСПП в школі (в роботі з підлітками); порівняльний аналіз проєктивних і психоаналітичних методик пізнання психіки та ін., що відображають дисертації послідовників Т.С. Яценко.

11. Розроблена «Модель внутрішньої динаміки психіки» гармонійно доповнила структуру психіки, введена З. Фрейдом. Це дозволило підкреслити відмінності функціонування психіки в її суперечливій сутності в двох напрямках: «по горизонталі» (Т.С. Яценко) і «по вертикалі» (З. Фрейд), в контексті єдності й автономії підструктур («свідомість – несвідоме»). В одноактній поведінці перетин «вертикалі» і «горизонталі» обумовлює «точку», розкриття змісту якої потребує додаткових засобів, що забезпечили б

розгортання її семантики в діалозі з респондентом. Останньому сприяє вихід на асоціативний ряд взаємозв'язків, зумовлених інваріантністю й ітеративністю поведінки. Процесуальна діагностика передбачає її вбудованість в природний порядок психічного, що об'єктивується спонтанною активністю респондента.

Перспективи подальших досліджень Т.С. Яценко спрямовані на пізнання голографічних основ психічного як функціональної системи; дослідження специфіки перекодування ідеальних (психічних) реалій в візуалізовані, матеріалізовано-символічні форми самопрезентації; розкриття характеру взаємозв'язків між категорією смислу й «інформаційним еквівалентом»; пізнання архетипу як інстинкту в його співвіднесеності з захисною системою, механізмами символізації та ціннісними параметрами особистості тощо. В полі наукового зору Т.С. Яценко знаходиться також проблема інтровізії глибинного пізнання, що без сумніву не лише надасть допомогу психологам-початківцям, але й дасть поштовх для розвитку методології практичної психології.

Примітка: Стаття підготовлена на основі наукових праць Т.С. Яценко, а також використано її виступ на 8 Авторській школі (Ялта, 2012 р.).

Сайт Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України при РВНЗ КГУ (Ялта): www.yacenko.org.ua

ЛІТЕРАТУРА

1. Яценко Т.С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися : дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.07. «Педагогическая и возрастная психология» / Т.С. Яценко – К., 1989. – 432 с.
2. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції : навчальний посібник / Т.С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.
3. Яценко Т.С. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков: (глубинный аспект) / Т.С. Яценко, Я.М. Кмит, Л.В. Мошенская. – М.: СИП РИА, 2000. – 192 с.
4. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання : навчальний посібник / Т.С. Яценко. – К.: Вища школа, 2004. – 679 с.
5. Галузевий стандарт вищої освіти. Напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта. Спеціальність 6.010100 Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр” / Міністерство освіти і науки України; розробники: Т.С. Яценко, П.В. Теслюк, І.В. Євтушенко та ін. – К., 2005. – 325 с.
6. Яценко Т.С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Т.С. Яценко. – К. : Вища школа, 2006. – 382 с.
7. Фахове вступне випробування зі спеціальностей «Психологія», «Практична психологія» : навчальний посібник / [Т.С. Яценко, О.В. Глузман, С.М. Аврамченко та ін.]. – Черкаси – Ялта, 2007. – 128 с.
8. Теория и практика глубинной психокоррекции: Вторая Авторская школа академика АПН Украины Т.С. Яценко / Сост.: А.В. Глузман и др. / Под ред.

- академика Т.С. Яценко. – Ялта : РИО КГУ, 2009. – 221 с.
9. Глубинная психология. Агрессия: психодинамическая теория и феноменология: [Монография] / Т.С. Яценко, А.В. Глузман, А.Э. Мелоян, Л.Г. Туз; Под ред. Т.С. Яценко. – К.: ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 271 с.
  10. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: навч. посіб. / [Т.С. Яценко, Б.Б. Іваненко, С.М. Аврамченко та ін.]. – К. : Вища школа, 2008. – 342 с.
  11. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти: диагностика и коррекция: [монография] / Т.С. Яценко, А.В. Глузман, И.В. Калашник; Под ред. Т.С. Яценко. – К.: ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 231 с.
  12. Теория и практика глубинной психокоррекции: Третья Авторская школа академика НАПН Украины Т.С. Яценко / Сост. : А.В. Глузман и др.; Под ред. академика Т.С. Яценко – Ялта: РИО КГУ, 2010. – 200 с.
  13. Теория и практика глубинной психокоррекции: Четвертая и пятая Авторские школы академика НАПН Украины Т.С. Яценко / Сост. : В.П. Андрущенко, А.В. Глузман и др. / Под ред. Т.С. Яценко. – Ялта : РИО КГУ, 2011. – 261 с.
  14. Теория и практика глубинной психокоррекции: Шестая Авторская школа академика НАПН Украины Т.С. Яценко / Сост.: В.П. Андрущенко, А.В. Глузман; Под ред. Т.С. Яценко. – К.: Изд-во НПУ имени М.П. Драгоманова, 2012. – 226 с.
  15. Теория и практика глубинной психокоррекции. Авторская школа академика АПН Украины Т.С. Яценко / [Сост.: С.М. Аврамченко и др.; Под ред. академика Т.С. Яценко]. – Донецк : ДИПиП, 2008. – 268 с.
  16. Яценко Т.С., Чобітько М.Г., Доцевич Т.І. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика [на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних малюнків] A drawing in psychocorrecting activity of practical psychologist [on the material from thematic drawings set psychoanalysis] (укр., англ.). – Черкаси: “Брама”, 2003. – 216 с.
  17. Яценко Т.С. Взаємозв'язки свідомого і несвідомого та їх вплив на адаптованість / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. // Яценко Т.С. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2009. – № 24 (48). – С. 13 – 21.
  18. Глибинно-психологічне пізнання з використанням каменів / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. // Яценко Т.С., Маїк М.С., Гайворонський Р.О. – К.: НПУ М.П. Драгоманова, 2010. – № 29 (53) – С.247 – 256.
  19. Яценко Т.С. До проблеми пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. // Яценко Т.С. – К.: НПУ М.П. Драгоманова, 2011. – № 33 (57). – С. 15 – 27.
  20. Категорія віри в контексті методології глибинно-психологічного пізнання / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць // Яценко Т.С. – К.: НПУ М. П. Драгоманова, 2011. – С. 100 – 106.
  21. Яценко Т.С., Андрущенко В.П. Философско-психологические проблемы

методологии познания психики / Т.С. Яценко, В.П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 7 – 20.

УДК 159.9.019.4

ДІЛОВА КОНТАКТНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ЗДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Світлана Герасіна
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

У статті розкривається сутнісний зміст поняття «ділова контактність» у структурі особистісно-професійних здібностей студентів; обґрунтовуються психологічні особливості ділової контактності – «соціально-комунікативна активність», «комунікативна компетентність», як умови розвитку здатності до партнерської взаємодії; розглядаються теорії соціального партнерства.

Ключові слова: ділова контактність, комунікативна компетентність, здатність до партнерської взаємодії.

В статье раскрывается содержание понятия «деловая контактность» в структуре личностно-профессиональных способностей студентов; обосновываются психологические особенности деловой контактности – «социальная активность», «коммуникативная компетентность», как условия развития способности к партнерскому взаимодействию; рассматриваются теории социального партнерства.

Ключевые слова: деловая контактность, коммуникативная компетентность, способность к партнерскому взаимодействию.

Essentiality of the concept «business contactness» in a structure of personal and professional capabilities of students are shown in the article; psychological features of business contactness «social-communicative activity», «communicative competence» are grounded as terms of the development of capacity for partner interaction; the theories of social partnership are examined.

Key words: business contactness, communicative competence, capacity for partner interaction.

Постановка проблеми. Проблема становлення партнерських відносин в усіх сферах суспільного життя набуває все більшої практичної важливості й актуальності. Партнерство в суб'єктних взаєминах є індикатором, психологічним показником рівня особистісного й професійного розвитку індивідуальності, ознакою психічного здоров'я індивіда, способом реалізації